

ΕΝΟΤΗΤΑ 2^Η

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΠΗΓΕΣ

1. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΓ', σ. 113

Οπωσδήποτε με την ψήφιση του Συντάγματος, για πρώτη φορά μετά τον Αγώνα, οι Έλληνες μπορούσαν να ισχυρισθούν ότι συμμετείχαν άμεσα στη διακυβέρνησή τους. Η σημασία του γεγονότος αυτού θα πρέπει να τοποθετηθεί σε δύο επίπεδα: από το ένα μέρος για την ηγετική τάξη και από το άλλο για το λαό. Για την ηγετική τάξη, η εφαρμογή του κοινοβουλευτισμού στην Ελλάδα σήμαινε την επάνοδό της στην εξουσία, από την οποία είχε ουσιαστικά αποκλεισθεί κατά την περίοδο της απόλυτης μοναρχίας. Μολονότι η επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου δεν οδήγησε σε σοβαρή αλλαγή της ήδη συγκεντρωμένης πολιτικής δυνάμεως στην κορυφή, επέφερε μια ριζική ανακατανομή της δυνάμεως στον ίδιο περιορισμένο χώρο, παραμερίζοντας τους Βαυαρούς από το παρασκήνιο και υποχρεώνοντας το βασιλιά να μοιρασθεί την εξουσία με την ελληνική ηγετική τάξη, την οποία είχε κρατήσει σε απόσταση στα χρόνια της απόλυτης μοναρχίας. Αυτοί που ωφελήθηκαν περισσότερο από τη φιλελευθεροποίηση του πολιτικού συστήματος ήταν οι ηγέτες της επαναστατικής κινήσεως.

Για το λαό η αλλαγή δε σήμαινε πολλά: η εισαγωγή συνταγματικού πολιτεύματος δεν οδήγησε σε καμιά σημαντική αλλαγή του κοινωνικού καθεστώτος. Ο κοινοβουλευτισμός δε βελτίωσε τη θέση του αγρότη γενικά, ούτε την οικονομική του κατάσταση ειδικότερα. Την πολυπληθή τάξη των αγροτών συνέχισε να μαστίζει, όπως και πριν, η φτώχεια. Ακόμη και από καθαρά πολιτική άποψη, θα ήταν δύσκολο να υποστηριχθεί ότι η νέα κατάσταση ευνόησε άμεσα το λαό. Εντούτοις, από μια γενικότερη άποψη, η αλλαγή πρόβαλε τους αγρότες στο προσκήνιο, όχι βέβαια σαν πρωταγωνιστές, αλλά σαν οπαδούς. Η εισαγωγή του κοινοβουλευτισμού σήμαινε, για πρώτη φορά μετά τη λήξη του Αγώνα, ότι ο λαός δεν ήταν πλέον δυνατόν να αγνοείται από την ηγετική τάξη, όταν μάλιστα οι εκπρόσωποι της τελευταίας συναγωνίζονταν για την άνοδο στην εξουσία. Η εισαγωγή της καθολικής ψήφου (για τους άρρενες) σήμαινε ότι οι αγρότες έγιναν οργανικό, αν και παθητικό, μέρος του νέου συστήματος και ότι, ως αντάλλαγμα για την υποστήριξή τους προς τους διαφόρους εκπροσώπους της ηγετικής τάξεως, μπορούσαν να υπολογίζουν σε συγκεκριμένες υλικές παραχωρήσεις.

Μέσω του μηχανισμού της προστασίας ο κοινοβουλευτισμός οδήγησε στην προσέγγιση της βάσεως και της κορυφής. Αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής ήταν η δημιουργία μιας μεγαλύτερης συνεκτικότητας στη δομή του εθνικού σώματος. Στην προσέγγιση αυτή, καθώς και στην αύξηση της συνοχής, πρωταρχικό ρόλο έπαιξαν τα πολιτικά κόμματα. Η εισαγωγή του κοινοβουλευτισμού έφερε τα κόμματα στην επιφάνεια και εγκαινίασε μια περίοδο, κατά την οποία ήταν ελεύθερα πλέον να λειτουργήσουν κανονικά και νόμιμα και να γίνουν το μέσο για τη μερική κινητοποίηση και συνοχή σε εθνική κλίμακα. Η διάσωση των κομμάτων κατά την περίοδο της απόλυτης μοναρχίας και η επανεμφάνισή τους στη συνταγματική περίοδο μετά το 1843 αποτελεί μια από τις σημαντικότερες συνέχειες της πρώιμης ιστορίας του

ελληνικού κράτους. Συνάμα, η διάσωση των κομμάτων φωτίζει και εξηγεί την αντίθεση ανάμεσα στο κράτος και στην κοινωνία και την ένταση στις σχέσεις τους που χαρακτηρίζουν την πολιτική ζωή της χώρας από την ίδρυση του κράτους.

☞ **Λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο της πηγής και τις πληροφορίες του βιβλίου σας να παρουσιάσετε τις πολλαπλές συνέπειες της εισαγωγής συνταγματικού πολιτεύματος το 1844.**

2. Γ. Σβορώνος, Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας, σ. 81-84.

Η παραχώρηση Συντάγματος δε μετέβαλε την πολιτική ζωή. Η συνεργασία των τριών κομμάτων εν όψει της αλλαγής του 1843 διαλύθηκε αμέσως μετά την επιτυχία. Οι πρώτες εκλογές που ακολούθησαν κράτησαν τρεις μήνες κατά τους οποίους η Ελλάδα έγινε λεία των οπλισμένων συμμοριών του Κωλέττη, που έβαλε σ' ενέργεια όλα τα μέσα για να συντρίψει τον αντίπαλο και να εξασφαλίσει την πλειοψηφία στη βουλή. Συνταγματικός, όταν ήταν στην αντιπολίτευση, ο Κωλέττης δείχτηκε υπερβολικά συγκεντρωτικός όταν πήρε την εξουσία κι ενθάρρυνε τις επεμβάσεις του στέμματος στην πολιτική ζωή. Η πραγματική εσωτερική πολιτική του συνίστατο στη «διάθεση κρατικών εσόδων για λογαριασμό των φίλων του», χωρίς κανένα σοβαρό μέτρο για τη διοργάνωση και οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Η «Μεγάλη Ιδέα» του έδινε το πρόσχημα. Η μόνη θεραπεία στις δυστυχίες της Ελλάδας, έλεγε ήταν η εδαφική εξάπλωση του βασιλείου, ο δρόμος προς την Κωνσταντινούπολη και η κυριαρχία στην Ανατολή. Με τέτοια πολιτική ο Κωλέττης εμφανίζεται στην πολιτική ιστορία της Ελλάδας ως ο τύπος του τυχοδιώκτη πολιτικού, που εισήγαγε όσο κανείς άλλος τη διαφθορά στην άσκηση της εξουσίας. Στην πραγματικότητα το Σύνταγμα καταργήθηκε...

Η δράση των οπλισμένων συμμοριών στα ελληνοτουρκικά σύνορα και η δραστηριότητα των «μυστικών εταιρειών» συνιστούν την «εθνική» πολιτική της Ελλάδας του Κωλέττη. Τα μόνα αποτελέσματα στάθηκαν τ' αντίποινα της τουρκικής κυβέρνησης κατά των ελλήνων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας κι η επαύξηση της αγγλικής οργής εναντίον του Όθωνα. Στην πραγματικότητα, ως το 1848, ο ανταγωνισμός ανάμεσα στην Αγγλία και στη Γαλλία, προστάτιδα του Κωλέττη, έπαιξε τον πρώτο ρόλο στην ελληνική πολιτική.

3. Απόστολος Βακαλόπουλος, Νέα Ελληνική Ιστορία 1204-1985, σ. 249-250.

Η πρωθυπουργία του Κωλέττη διήρκεσε μια τριετία (1844 ως το θάνατό του, 1847). Όπως η κυβέρνηση Μαυροκορδάτου, έτσι και του Κωλέττη δεν συνέβαλε στη δημιουργία ομαλού πολιτικού βίου στην Ελλάδα. Η εσωτερική του πολιτική είναι γεμάτη από ανωμαλίες, αταξίες, καταχρήσεις των δημόσιων χρημάτων, αυθαίρετους διορισμούς και παύσεις υπαλλήλων, ταραχές κλ. Ήταν ένας μεγάλος κομματάρχης, άφθαστος στην ψηφοθηρία, καθώς και στην καιροσκοπία· απέβλεπε δηλαδή ιδιαίτερα στην αύξηση των μελών του κόμματός του και στην αναρρίχηση του στην αρχή. Απουσίαζε σχεδόν συνεχώς από τις συνεδριάσεις της

βουλής, ενώ δεν παρέλειπε να δέχεται τους ψηφοφόρους του που συνωθούνταν έξω από το σπίτι του κοντά στην Πύλη του Αδριανού, για να τον παρακαλέσουν για κάποιο προσωπικό τους ζήτημα, για κάποιο ρουσφέτι. Η αξιοθρήνητη αυτή εικόνα ήταν και έγινε συνήθεια στην πολιτική ιστορία του τόπου και την έβλεπε κανείς συχνά ως τα τελευταία χρόνια στην Αθήνα, εικόνα που συνέχιζε την παράδοση των Κοτζαμπάσηδων που αντιπροσώπευαν τον ελληνικό λαό στις τουρκικές αρχές. Ο Κωλέττης καλλιέργησε, όσο κανείς προηγούμενός του, τα σπέρματα της συναλλαγής και της πολιτικής διαφθοράς, τα οποία εισέδυσαν βαθιά στην παράδοση των πολιτικών ηθών της χώρας. Ο Κωλέττης ακόμη ήταν ο πρώτος Έλληνας πολιτικός, που διαχειριζόμενος τα κοινά απέκτησε μεγάλη περιουσία, 630.000 δραχμές της εποχής εκείνης.

Αλλά και ως προς την εξωτερική πολιτική ο Κωλέττης, ο παρουσιαζόμενος ως ο κατ' εξοχήν θιασώτης της Μεγάλης Ιδέας, δεν έχει τίποτε να παρουσιάσει. Άλλωστε ο Guizot όχι μόνο δεν ενθάρρυνε στην πραγματοποίηση της ιδέας αυτής, αλλά τον απέτρεπε φοβούμενος επικίνδυνες περιπέτειες. Ενώ ο Κωλέττης στηριζόταν σχεδόν απόλυτα στη γαλλική διπλωματία και είχε γίνει δέκτης των απόψεων του πρεσβευτή Piscatory και όργανο του πρωθυπουργού Guizot –τα πάντα κατευθύνονταν από τη γαλλική πρεσβεία-, αντίθετα ο Μαυροκορδάτος, αν και είχε στενές σχέσεις με τον άγγλο πρεσβευτή Lyons, διατηρούσε ωστόσο την ευλυγισία και αξιοπρέπεια του εθνικού ηγέτη.

- ☞ **Λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο των πηγών και τις πληροφορίες του βιβλίου σας,**
 - α) να παρουσιάσετε και να χαρακτηρίσετε την κυβερνητική πολιτική του Κωλέττη.**
 - β) να συσχετίσετε τις καταγγελίες του Κωλέττη για τις επεμβάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων με τον αποκλεισμό της χώρας εξαιτίας της υπόθεσης Πατσίφικο.**

4. ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Περί δημοσίου δικαίου των Ελλήνων.

Άρθρον 3. Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του Νόμου και συνεισφέρουσιν αδιακρίτως εις τα δημόσια βάρη, αναλόγως της περιουσίας των μόνον δε οι πολίται Έλληνες είναι δεκτοί εις όλα τα δημόσια επαγγέλματα. Πολίται είναι όσοι απέκτησαν ή αποκτήσωσι τα χαρακτηριστικά του πολίτου κατά τους Νόμους του Κράτους.

Άρθρον 4. Η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστος ουδείς καταδιώκεται, συλλαμβάνεται φυλακίζεται, ειμή οπότεν και όπως ο Νόμος ορίζει.

Άρθρον 5. Εκτός της περιπτώσεως του αυτοφώρου εγκλήματος ουδείς συλλαμβάνεται, ουδέ φυλακίζεται, ειμή δι' αιτιολογημένου δικαστικού εντάλματος, το οποίον πρέπει να κοινοποιηθή κατά την στιγμήν της συλλήψεως ή προφυλακίσεως.

Άρθρον 8. Η κατοικία εκάστου είναι άσυλος, ουδεμία κατ' οίκον έρευνα ενεργείται, ειμή όταν και όπως ο νόμος διατάσση.

Άρθρον 9. Εν Ελλάδι ούτε πωλείται ούτε αγοράζεται άνθρωπος. Αργυρώνητος ή δούλος παντός γένους και πάσης θρησκείας είναι ελεύθερος, άμα πατήση επί ελληνικού εδάφους.

Άρθρον 10. Πας τις δύναται να δημοσιεύη προφορικώς τε, εγγράφως και διά του τύπου τους στοχασμούς του, τηρών τους νόμους του κράτους. Ο τύπος είναι ελεύθερος και λογοκρισία δεν επιτρέπεται...

Άρθρον 11. Η ανωτέρω εκπαίδευσις ενεργείται δαπάνη του Κράτους· εις δε την δημοτικήν συντρέχει και το Κράτος κατά το μέτρον της ανάγκης των δήμων.

Έκαστος έχει το δικαίωμα να συσταίνη εκπαιδευτικά καταστήματα, συμμορφούμενος με τους Νόμους του Κράτους.

Άρθρον 12. Ουδείς στερείται της ιδιοκτησίας του ειμή διά δημόσιον ανάγκην, προσηκόντως αποδεδειγμένην, όταν και όπως ο νόμος διατάσση, πάντοτε δε πρηγουμένης αποζημιώσεως.

Περί συντάξεως της Πολιτείας

Άρθρον 15. Η νομοθετική εξουσία ενεργείται συνάμα υπό του βασιλέως, της Βουλής και της Γερουσίας.

Άρθρον 20. Η εκτελεστική εξουσία ανήκει εις τον Βασιλέα, ενεργείται δε διά των παρ' αυτού διοριζομένων υπευθύνων Υπουργών.

Αλ. Σβώλου, *Τα Ελληνικά Συντάγματα*, σ. 153,155.

☞ **Λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο των παραθεμάτων και τις πληροφορίες του βιβλίου σας να αναλύσετε το περιεχόμενο της φράσης:** «*παρά το συντηρητικό του χαρακτήρα, στο Σύνταγμα του 1844 υπήρχαν και φιλελεύθερα στοιχεία*».

5. Οι εργασίες της Εθνοσυνελεύσεως

Από τη στιγμή που αποκλείσθηκε το ενδεχόμενο εξώσεως του Όθωνος, τόσο οι μετριοπαθείς όσο και οι ριζοσπαστικοί στην κυβέρνηση θεωρούσαν, αλλά για διαφορετικούς λόγους, ότι ήταν σκόπιμο να επιδιωχθεί και να επιτευχθεί ένα είδος συμβιβασμού των επιδιώξεων των πολιτικών κομμάτων και των εξουσιών του βασιλιά...

Η συνέχιση της μοναρχίας λοιπόν, με συνταγματική μορφή βέβαια, αποτελούσε το κυριότερο δεδομένο στους υπολογισμούς και τις ενέργειες των πρωταγωνιστών της συντακτικής διαδικασίας. Για τους μετριοπαθείς στην κυβέρνηση και τους συμμάχους τους στην Εθνοσυνέλευση, η παρουσία του Όθωνος ήταν απαραίτητη για την αποφυγή εμφύλιου σπαραγμού, που εθεωρείτο σχεδόν αναπόφευκτος σε περίπτωση εξώσεως του βασιλιά και μεσολαβήσεως παρατεταμένης μεσοβασιλείας. Από το άλλο μέρος, ο φόβος των ριζοσπαστικών, ότι ο βασιλιάς μπορούσε να επιδιώξει να τους εκδικηθεί για το ρόλο τους στην επανάσταση, τους έκανε λιγότερο αδιάλλακτους και περισσότερο ενδοτικούς στο αίτημα να διατηρηθούν πολλές από τις εξουσίες του στέμματος. Σχετικά με τις μεγάλες δυνάμεις τέλος και ιδιαίτερα την Αγγλία, τη Γαλλία και την Αυστρία, η αποδοχή της συνταγματικής μοναρχίας ήταν αποτέλεσμα τριών παραγόντων: α) της επιθυμίας τους να αποτρέψουν τη ριζοσπαστικοποίηση της επαναστάσεως β) της επιθυμίας τους να

αποφύγουν τις μεταξύ τους έριδες που θα προέκυπταν από την εκλογή νέου μονάρχη σε περίπτωση εξώσεως του Όθωνος και γ) του φόβου τους μήπως η έξωση του βασιλιά οδηγούσε σε αναρχία και σε νέα έξαρση του αλυτρωτισμού που θα μπορούσε να δημιουργήσει κρίση στην Εγγύς Ανατολή και να ανοίξει και πάλι το Ανατολικό ζήτημα. Τέλος, οι μεγάλες δυνάμεις γνώριζαν ότι τόσο ο Όθων όσο και ο πατέρας του Λουδοβίκος δεν ήταν διατεθειμένοι να δεχθούν μια συνταγματική ρύθμιση, που θα περιόριζε πολύ τις εξουσίες του μονάρχη, και αυτό έκανε τις Δυνάμεις να συμφωνούν ότι έπρεπε το νέο σύνταγμα να διασφαλίζει τις κυριότερες εξουσίες του μονάρχη.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΓ', σ. 107

- ☞ **Λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο της πηγής και τις πληροφορίες του βιβλίου σας,**
 - α) να αιτιολογήσετε την τοποθέτηση και των τριών κομμάτων υπέρ του συντάγματος,**
 - β) να παρουσιάσετε μέσα από ποιες ενέργειες και αποφάσεις αποδεικνύεται η δυναμική παρουσία των κομμάτων ιδιαίτερα στον τομέα των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών.**

6. Κόμματα, απολυταρχία και συνταγματισμός

Σε σχέση με το κράτος και τους θεσμούς του, τα κόμματα ήταν από πολλές απόψεις υπεύθυνα τόσο για την απολυταρχία, επειδή το Στέμμα τη θεωρούσε το μοναδικό σύστημα που μπορούσε αποτελεσματικά να αναχαιτίσει τα κόμματα και να διορθώσει την κατάσταση που πίστευε ότι αυτά είχαν δημιουργήσει. Ήταν υπεύθυνα με αμεσότερο τρόπο για το συνταγματισμό, γιατί ενώθηκαν και πραγματοποίησαν μια επανάσταση που επέβαλε το συνταγματισμό σε ένα απρόθυμο βασιλιά.

Η τελική παρατήρηση επισημαίνει μια κακοδαιμονία που εξακολουθεί να βασανίζει την Ελλάδα ακόμη και σήμερα: υπερσυγκεντρωτικό σύστημα και απουσία τοπικής πρωτοβουλίας. Η διαδικασία αυτή άρχισε με τον Καποδίστρια και συνεχίστηκε την περίοδο της απολυταρχίας. Για να εκμηδενίσει τις τοπικές καταχρήσεις, το κράτος έβαλε επίσης τέλος στη δυνατότητα μιας περιοχής να πραγματοποιεί θετικές αλλαγές. Για να στερήσει τα κόμματα από τη δυνατότητα να ασκούν εκτεταμένη επιρροή, το Στέμμα κατέστρεψε την τοπική αυτονομία, την εκκλησιαστική ελευθερία τα τοπικά προνόμια και απαγόρευσε κάθε είδους συναντήσεις και συγκεντρώσεις χωρίς προηγούμενη άδεια της κυβέρνησης. Ενεργώντας έτσι, παρέβλεπε πολλά από τα στοιχεία που έδωσαν τόση ζωτικότητα στον ελληνικό βίο τον αιώνα πριν από την Επανάσταση.

J. A. Petropoulos, Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843), Τ. Β', σ. 641.

- ☞ **Λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο της πηγής και τις πληροφορίες του βιβλίου σας,**

- α) ποια είναι η ευθύνη των κομμάτων, τόσο για την ενίσχυση της απολυταρχίας, όσο και για την πολιτειακή μεταβολή του 1843;
- β) ποιες ήταν οι επιπτώσεις της δράσης τους στο ζήτημα της τοπικής αυτονομίας των Ελλήνων;